

Bodem en land, basis onder onze welvaart, basis onder de SDGs

Bodemdegradatie moeten we stoppen!

Zoals Franklin D. Roosevelt al zei: "A nation that destroys its soils, destroys itself". Dit wordt onderstreept in meerdere artikelen in dit nummer (o.a. Keesstra et al.). Zonder een gezond natuurlijk (bodem- en water) systeem zijn de SDGs, onze mondiale opgaven, niet haalbaar. Daarom is herstel van bodems een topprioriteit.

Door: Margot de Cleen

Over de auteur:

Margot de Cleen is lid van het kernteam van het Initiatief Bewust Bodemgebruik

Het is belangrijk om ons te realiseren dat een gezonde of vitale bodem essentieel is voor onze welvaart. Helaas is onze bodem, ook in Nederland, niet overal gezond en zelf aan degradatie onderhevig. Zoals het Initiatief Bewust Bodemgebruik in haar brief aan de Staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat schrijft "gaat het niet goed met de bodem in Nederland! Ze daalt, ze verdroogt, ze verliest vruchtbaarheid, ze verdicht, ze verzilt en ze verzuurt. En dat terwijl we de bodem en het daarmee samenhangende watersysteem zo hard nodig hebben".¹ Degradatie van bodem en land leidt tot hoge maatschappelijke kosten en beïnvloedt onze welvaart negatief. Neem de kosten van de bodemsaneringsoperatie, paalrot, verzakking van infrastructuur, afname van bodemvruchtbaarheid en verdroging en je spreekt over vele miljoenen.

Bodemdegradatie kent verschillende vormen. Zo is er onderscheid te maken in:

- Fysische verwoestijning, zoals erosie en landafschuivingen; beiden hebben een directe link met klimaatadaptatie en waterbeheer.
- Afname van organisch materiaal: hier is een link met klimaatmitigatie, waterbeheer en bodemvruchtbaarheid.
- Chemische verwoestijning, zoals verzilting en verzuring, waar eveneens een link is met klimaatverandering, waterbeheer en bodemvruchtbaarheid.
- Bodemverontreiniging, inclusief de zogenoemde 'opkomende stoffen' en diffuse verontreiniging, is direct van invloed op gezondheid en ecosystemen.
- Afdekking en verstedelijking beïnvloeden ecosysteemdiensten, bodemfuncties en biodiversiteit en zijn gelinkt met waterbeheer.
- Verdichting en bodemdaling hangen samen met belasting en waterbeheer.

Uit dit lijstje valt direct op te maken dat deze processen voornamelijk antropogeen van aard zijn. Het betreft onbewust bodem- en waterbeheer, sturen op korte termijn winsten, vervuiling en verstedelijking. De gevolgen zijn echter veel breder: ze treffen zowel het sociale, economische als ecologische domein. Dat de oorzaken voornamelijk antropogeen zijn is deels een gelukje: dat betekent dat er ook oplossingen mogelijk zijn.

De urgentie om aan oplossingen te werken is er zeker. Neem de alarmerende Global Assessment van het Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services (IPBES)², die op 6 mei 2019 verscheen. Het rapport onderzoekt de oorzaken voor het verlies van biodiversiteit, de gevolgen voor mensen wereldwijd en opties om de huidige trend van biodiversiteitsverlies te keren. Nog nooit nam de biodiversiteit in dit tempo af. Een miljoen planten- en diersoorten worden bedreigd met uitsterven als de mensheid op de huidige voet verder gaat. Daarmee tasten we niet alleen het fundament aan van onze economie, zegt het IPBES, maar ook onze voedselzekerheid, gezondheid en kwaliteit van leven. De oorzaken liggen met name in veranderingen in landgebruik en daarmee gebruik van de bodem (bijvoorbeeld ontbossing voor de uitbreiding van het landbouw-

FOTO 1: DE BARONES VAN GROOTSTAL.

areaal), exploitatie van soorten (bijvoorbeeld visserij), klimaatverandering, milieuvuiling en invasieve soorten. De verwachting is dat klimaatverandering de komende jaren een steeds grotere invloed zal hebben op de natuur. Het rapport concludeert dat het mogelijk is om de trend te keren, maar dat hiervoor wel systeemveranderingen nodig zijn.

Nederland werkt aan systeemveranderingen: de transitie naar een duurzame landbouw, circulaire economie, duurzame energievoorziening en klimaatactie. Met deze transitie neemt de druk op land en de bodem op dit moment helaas alleen maar toe, zoals ook elders in dit nummer wordt toegelicht (Keesstra et al.). De transitie waar we aan werken wordt sectoraal ingestoken en de behoefte aan ruimte en bodem wordt niet integraal in beeld gebracht. Dat kan en moet anders.

Uit de geschetste oorzaken voor zowel bodemdegradatie als achter de enorme terugloop van biodiversiteit valt af te leiden dat deze voor een groot deel samenhangen met landgebruik en daarmee met bodem. De oplossingen zouden dan ook gezocht kunnen worden in een ander gebruik en beheer van land en de bodem. Hoe kan dat en wat is hiervoor nodig? Lossen we daarmee ook nog andere maatschappelijke vragen op?

Tijdens Bodem Breed hebben we gekeken naar oorzaken van bodemdegradatie en van herstel, SDG 15. Waardoor zijn er zoveel insecten verdwenen en op welke wijze kunnen we met ingrepen in het landschap insecten weer terug krijgen en natuurbodems herstellen? Hoe komen boeren uit de financiële wurggreep die hen tot onder de armoedegrens drijft, het landschap verarmt en de bodem uitput, terwijl andere partijen winst halen uit hun bedrijf en niet betalen voor de milieuschade? Wat zijn er voor mogelijkheden om meerdere functies tegelijkertijd te bedienen en hoe breng je partijen samen om dit te realiseren? Op welke wijze kunnen overheden met hun grondgebied bijdragen aan duurzaam bodembeheer en wat is hiervoor nodig?

Hans de Kroon van de Radboud Universiteit en Jan Willem Erisman van het Louis Bolk Instituut lieten zien hoe door de intensivering van de landbouw het landschap steeds monotoner is geworden en zogenaamde zombiebodems zijn ontstaan. Door nieuwe elementen in het landschap aan te brengen en de monoculturen te verbreken, door een verdergaande teeltwisseling toe te passen en andere organische bemesting, zijn eigenlijk al veel knelpunten die leiden tot bodemdegradatie en verlies aan biodiversiteit weg te nemen. Dit vraagt wel om een andere beloning van boeren. Eén van de kernboodschappen die hieruit was af te

FOTO 2: HANS DE KROON, RADBOUD UNIVERSITEIT.

leiden is dan ook “Maak de maatschappelijke kosten van bodemdegradatie transparant en neem deze mee in beprijzing”.

De provincie Noord-Brabant liet zien hoe de overheid met haar eigen gronden ook kan bijdragen aan een duurzaam bodembeheer. Daar wordt nu niet alleen gestreefd naar de hoogst mogelijke financiële pachtbrenst, maar naar de meest duurzame pachter. Dat lijkt een lastig te bepalen uitvraag en moeilijk te handhaven. Maar de provincie heeft daar een praktische oplossing voor gevonden door aan te sluiten bij bestaande duurzaamheidslabels, waar een controle aan verbonden is. Het enige puntje van aandacht is nog dat het tot nu vooral gaat om kortdurende pacht.

En op Landgoed Grootstal bij Nijmegen is het beheer gericht op de toekomstige generatie. Een verdienmodel niet alleen voor vandaag, maar ook voor morgen en overmorgen. Vele SDGs komen hier samen, gezonde voeding SDG2, gezondheid SDG3, onderwijs SDG4, duurzaam water- en bodembeheer SDG 6 en 15 en dat door een vergaande samenwerking met burgers en de gemeente SDG17. Met deze integrale aanpak is het mogelijk om economisch rond te komen, in het milieu en in de bodem te investeren en tegelijkertijd waarden te creëren voor de samenleving en dat voor de lange termijn.

Alleen maar vragen? Nee dus, ook oplossingen. Naast bovenstaande voorbeelden zijn er andere manieren om bodemdegradatie tegen te gaan en het belang van bodems over het voetlicht te krijgen. We kunnen nu al veel doen, zoals bewustzijn creëren en de energie in de samenleving benutten, met actie steenbreek, wormenhotels, minder vlees, weidemelk, het composteren van gemeentelijk groen en het benutten van bermen voor biomassa of pollinatie. We kunnen functies combineren, zoals groen inzetten voor gezondheid en klimaatadaptatie in de stad of het creëren van infranatuur. Overheden kunnen faciliteren met kennis en kennisontwikkeling, maar ook (burger)initiatieven en experimenten stimuleren. Werken aan het verbinden van netwerken en vertrouwen met partijen die werken aan de transitie en bovenal: goede voorbeelden laten zien en verhalen vertellen, ofwel narratieven.

NOTEN

1. Brief van het Initiatief Bewust Bodemgebruik aan de Staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat, d.d. 17 september 2018, betreffende “Transitieopgaven in relatie tot het bodem- en watersysteem”.
2. Sandra Díaz et al.: IPBES Summary for policymakers of the global assessment report on biodiversity and ecosystem services of the Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services, advance unedited version, 6 May 2019.